

Мъртвородените

(Лелята от Гьотинген срещу Александър Късев¹)

ВБВ

Късев (К.)

Александър Късев е двама души. Едният е Александър, Владетелят на всички мъже и власти, а другият е винаги Късев, акрофил без брада и мустаци... и този Друг играе. Той обаче не играе патриархалната «мъжествена» роля на инициация, която може да го направи «Александър» и така да напусне Късево си, не, този Друг играе иронични роли. И така: единият е владетел, другият е шут. Между тези две състояния се изграждат темите, стилът, изказът и аргументите в целия сборник. Поглеждайки към книгата, аз забелязах, че първият (Александър) се е подписан като «Александър Късев», което е типично жест на всяка тотална власт, узурпираща и отнемаща името и мялото на Другия. Късев пък в неистовата си интелектуална и сложна игра (без мяло) накрая дори е изличил своето име, изчезнал е... и е останал само под формата на леля - лелята от Гьотинген. А тя, лелята, е слаба и късев по природа. И ето, пред нас са Александър и Късев, които съответно наричат себе си «Александър Късев» и «Лелята от Гьотинген». Това са двама души, две имена, замова - въйно уважение.

Всички хора са двама души. Дори мога да кажа, че това е банао и на практика скучно. И все пак наблодението за Александър и Късев не е толкова безинтересно, защото в случая двамата в Александър Късев се разбират добре. Най-малкото: мой изглежда мъжествен и е без брада;... баща и леля едновременно. Естествено, «пълна хармония» няма. И това може да се види дори и в този сборник - има места, където гръцката Александрова страсти към подреждане е по-силна от възможността за ред, и други места, където неистовото къссоцентричко боравене с метафори вече не може да бъде надзирано и следвано. А неконтролираните метафори са много опасно нещо, толкова опасно, колкото и гръцкото назоваване с «истински имена»². Аз обаче няма да говоря за тези размишления между Александър и Късев, защото те изискват много по- внимателно и отговорно обсъждане³ и защото са изключени в този сборник. А правилото е, че има относително съгласуване. Спокойно мога да кажа, че това е книга за два гласа и е книга, изпълнена на два гласа. Единият е властовият изказ, другият е ироничният.

Бележка:

Симптом за това странно разбираелство е гори корицата на книгата, върху която се срещат Авторът и Заглавието. В крайна сметка «Александър Късев» е написал книга (за) «Лелята от Гьотинген». Авторът е написал за своето друго Аз и го е сложил като заглавие. Замислям се - дали няма терапевтичен момент в този жест, в това писане. Сигурно има. Авторът би се съгласил с това. Самият той е много чувствителен към и сръчен във използването на медицинския дискурс, опиращ се на политкултурата ни (болести, мутанти, травми, тела, терапии, сърдът).

Непроизносимото (Б.)

Трябва да напиша малко и за неизразимото в тези есеми, защото Другото (не) може да се прочете⁴. Видно е, че това са емоционални публикации. Във всяка от тях се личи личното, чувствително присъствие на автора. Това първо означава, че авторът стои зад нещата, които е писал, и носи отговорност за тях (подобно писане не се наблюдава много често) и така интуитивно бъди уважение. И второ, много от есемата са разговорни, в тях има вече очакване и предварително желание за общуване. Не знам дали това са (нед)остатъци от митичните синтези времена или стилистични умаяния на балканската «разговорка» (376), но в това желание има някакъв неизразим елемент, стремеж към разговор, към спор⁵. И тук очевидно отново има «налично отсъствие». Но това отсъствие-и-желание за общуване всъщност не е неизразимо, а е непроизносимо. Може да сеолови, но не и да се улови. И си мисля, че именно неизразимостта на този стремеж по

общуване е породил лелята от Гьотинген и «Лелята от Гьотинген». Лично за мен, при самото четене на тази книга, също имаше някакво отсъствие, нещо неизразимо, нещо ми липсваше. Може би защото тя е мозайка и все още няма много парчета. Да, в нея има фундаментални (по замисъл) статии, но имено фундаментът е това, което поражда парадокса за отсъствието и липсата, защото основата не е една. Просто аз чакам останалите парчета, които сигурно няма и да дойдат. И това е част от играта на „Б“.

Повторение:

Някои неща могат да се изразят, да се предадат, но не могат да се произнесат. Това, мисля си, е «Б»-то в Късев (и в Лелята от Гьотинген). Това е и моето «Б»: неясната неудовлетвореност и желанието за още нещо - наядвам се да го изразя до края.

Границата на книгата (О.)

Тази книга е част от митологичната история на интелектуалния живот в България, но едновременно с това тя изгражда същия този въображаем живот: «Дали Всичко наистина беше така?» (51). А той е неминуемо митологичен, защото не е, нико може да бъде докрай обяснен. В него са преплетени най-малко четири нишки - личните човешки отношения, инцивилиантите интелектуални занимания, мозаечната същност на всяка култура и характерната на културна прец-периферност⁶. Авторът е опитал да се преобри с тези четири чудовища, опитал е да ги опише, да ги опитоми. Вярно, че накрая се е получил мутант, но може да се приеме, че това е просто нашето съвременни и българско огледало. Или поне едно от нашите огледала.

Тъй като не е възможно да се разгледа целият сборник, ще опитам да очерта само неговите граници. Границите на това огледало, уловило мутанта. Има няколко забележителни есеми: «Теоретични спомени», «Опум Върху терора», «Радикален манифест», «Нерадикален манифест», написан с помощта на чук», «Българският самиздат», «Лелята от Гьотинген», и разбира се - изключително интересният разговор между Александър Късев, Калин Янакиев и г-р Николай Михайлъв, озаглавен «Вяра и неверие». Тези есеми се разлождат около интелектуалните групи, политическия и културен преход, проблемите за дисидентството, борбата на поколенията в културата, каквото е литература, защо има българска литература, каквото означава да се вярва... Както лесно може да се види, тази разходка минава през най-типичните невъралгични места на почти всяка култура. Ако обединя това с предходни наблюдения, то имам чувството, че Александър Късев обича да работи с очевидни неща, с типични неща, с фундаменти, предпочтита обобщението пред детайла. Естествено, лелята от Гьотинген винаги ще посочи някой любопитен детайл, но ако трябва да заключим: *чертежът за Късев е по-важен от модела*. В рамките на тази граница забелязвам и още нещо - той обича да пише за хора, предпочита да има човек във фабулата или, иначе казано, за него *няма фабула без човек*. Силно стилистично оръжие. И още веднъж сянката на «Б»-то (вж. част Б.).

Има и забележителни твърдения в тези есеми (че например несериозна и произволна подборка). Дори извадени от контекст те имат силен конструктивен смисъл. Каквото и да напиша за тях, не би могло да ги замени, затова ще ги оставя да очертаят втората, вътрешна граница сами: «убедих се от личен опит, че в мотивацията да напуснеш или да останеш в България има някакви рационални мотиви» (368), «За да се роди, «светът» е бил тероризиран» (54), «Пре българската литература няма бъдеще!» (65), «така животът един чрез друг се превърна в живот един срещу друг» (30), «Аз съм недоверчив леля» (202), «Едни умират, защото преди това са умирали други» (142), «около средносъстистически дас тан на Запада затрептя трансцендентен ореол» (58), «Няма човешка природа» (271)...

Саморефлексията (С.)

Саморефлексията на автора е важна

част в «Лелята от Гьотинген». Дори самото изграждане на книгата и посвящението на заглавието е вследствие на интелектуална саморефлексия (вж. част К.). Другите прояви на това самоотнасяне са експлицитният коментар за книгата в началото, както и заявлението *саморедактиране*. За тези две очевидни и любопитни техники ще спомена сега.

1. Коментиране. Вампир

Късев твърди, че това са «извън-disciplinarni есеми». Важно е да го чуем. Какво казва подзаглавието с това? Не знам за вас, но поне аз не съм сигулен, че съм чувал за такова нещо като «disciplinarni есеми». Дори напротив - есемто не може да бъде disciplinarno. Тогава защо е излишното подчертаване на това «извънъ» и на тази «недисциплираност»? Един от варианти е, че по този начин демонстриративно е напуснатата строгостта на експертния изказ и се наблиза в «чистата» територия на опита. Това е ловка маневра, Късев пише за такива неща или пише така за нещата, че винаги експертите не са докрай компетентни. С него не може да се спори от експертни позиции; дори и да може, няма да е ефективно. За да оборваме неговите тези, ви трябват много кладенци, много плауни, много носене и много студена вода. Искам да цитирам друга автографексия: «...[книгата] е написана след края на българската литература и в този смисъл е невъзможна, умряла е, преди да се роди. Но казват, че невъзможните покойници вампиряват.» Нима «Лелята от Гьотинген» се оказа вампир? Според мен този коментар е клочът към много загадки за живота и смъртта вна Българската литература. Но за това ще пиша в част (Е.). Искам само да посоча, че на всяко равнище - заглавие, подзаглавие, бележки - тази книга обсъжда себе си, тя се оглежда многократно и ще се съглася, че «настоящите спомени имат археологически смисъл» (49).

2. Редактиране. Игра на следата

Много силно впечатление ми направи автографа на Александър Късев. Не я възприех много лесно. Самата книга започва с колебание: «Дълго се колебах...», после продължава с бележки върху есемата и със странната техника «уребяване на шрифт». Уребяването е на тези места където смисълът е вече друг, изменен, актуалността се е превърнала в оスマряване⁷. Имам професионален и житейски опит, че най-важната информация за всяка стока е именно с дребен шрифт. Там се съдържат всички бели петна, подводни камъни, уловки и страхове. Четете внимателно - колкото човек започва да се чуди кой бележки от кога са, тъй като графична разлика няма⁸. Авторът най-общо е имал два варианта за действие - или да редактира същите твърдения, или да ги остави, както са били публикувани и мислени тогава. Той не е изbral нито едното, нито другото. Пред мен стои един хибрид или мутант - смес между «същото» и «новото». Издата, която аз не схванах веднага, е, че това е *работна* книга. В нея редакторът е решил да остави *следа* от своята редакция. А това наистина е интересно и рядко. И естествено, човек се питва: Какво пък аз бих редактиран в книгата на Александър Късев? И какво не бих редактиран от това, което е вече редактирано? Това, което се вижда, е оголена саморефлексия, това е открыта редакторска работа. Така е по-честно, защото може да се проследи еволюцията (и на времето, и на Късев) и сякаш виждаме книгата, преди да бъде публикувана... но все пак това не е добър пример за подражание, деца.

Бележка:

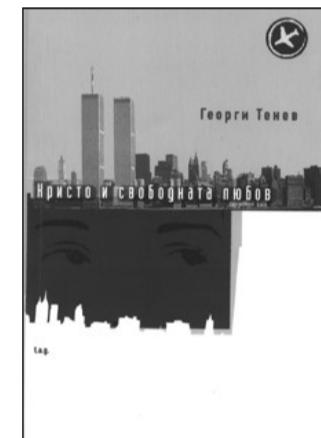
Саморефлексията има и трети вариант в изумителния разказ «Превеждане на азиати». Това «есе» е съвсем различно като стил от всички други глави. То разказва леко, хаотично, разговорно съвсем лични и почти емигрантски преживявания на автора, които накрая

настроят на Голямата награда на Съдържанието събит за литература за 2002 г. Номиниран за Съботината награда УМТАК - 2005.

Алек Попов, „Съпътник на радикалния мислител“, изд. БТА, С., 2005, 158 с.

Всичко около тази книга е професионално. Есемата, събрани тук, повечето излизат в рубриката „Последна страница“ на Сп. „ЛИК“, са написани професионално. Професионална е промоцията на книгата. Професионално и радикално е нейното разпространение с брой на списанието. И макар да прекосява планетата на българското (с необходимата доза ирония), Алек Попов се стреми към орбитата на галактическия писател стопаджия. Това е пътят.

Георги Тенев, „Кристо и свободната любов“, изд. т.а.г., С., 2005, 128 с., 4 лв.

Ако предишната книга на Георги Тенев „Вундеркинд“ ви се е сторила прекалено труда и непроходима, не се отчайвайте. „Кристо и свободната любов“ е малка, изящно издадена и съблазняваща от пръв поглед - с направа, заглавие и обем. Свободните любови на героя и една среща с Кристо и Пилар са в основата на този роман. Впечатляваща работа със стила, гълъбово водене на разказа и зритост са сред същините страни на тази книга. Търсете я.

Ларс Собю Кристенсен, „Полубрат“, превод от норвежки Антона Качева, изд. „Весела Лоцканова“, С., 2005, 735 с.

Не се стръжайте от обема на тази книга. Тя се чете удивително леко, не се бои да бъде четивна и да разказва лични истории. Отдавна е оценена както в Норвегия, така и вън от нея, т.е. не е местно чудо. Успехът на Кристенсен донякъде лишава българския писател от оправданието, че за всичко е виновен малкият език (за справка - населението на Норвегия е 4,5 милиона). Поздравления и за превода на Антона Качева.

5

Мъртвородените

от стр. 5

очертават цял един независим език от пласт от българската култура - азиатските разговори. И ако наистина се съгласим, че азиатите и писателите са единствените гла във текстови потока, «чрез които нашата страна се представя реално пред света» (369), то имам чувството, че азиатите «спяват» повече. И в общуването, и в парите, и в опита, който придобиват, и в отчаянието и унищожението, което изпитват. Те са истински и живи.

Каквото е (Е.)

А сега съдържателно за нещата, каквото са. Поради ограничения си от опит, познания, време и място, ще се спре само върху едно-единствено смъртностно търсение⁹ от едно-единствено есе: «Нерадикален манифест, написан с помощта на чук». Първо, защото нашумя и второ, защото замъхна. Трето, самият автор поставя това есе като най-важната рамка на своята книга, написана след смъртта на Българската Литература и наистина е интересно как е възможна тя след тази смърт... и четвърто, това е най-късното място във всички сборници.

Финалът¹⁰.

На 11 май 2005, седмица преди официално да приключи сагата «Междузвездни войни», се състоя поредната среща между Alok Скайуокър (Георги Тенев) и Дарт Вейдър (Александър Къосев). Естествено, че тя беше във фейлетона на Г.Т. Но Къосев беше подгответ и на същата гата бе насрочил друга среща, на свой аналитичен терен. Въпреки че бях на една и съща страница в АВ (брой 17), двамата не се видяха тет-а-тет. Силата не беше с тях. Не беше, въпреки че наоколо гори се рееше един Ангел - Ангел Изоб. Ще резюмирам накратко трите версии: АК: «българската литература е (почти) умряла»¹¹, ГТ: «българската литература е умряла, но това ме прави свободен»¹², АИ: «умряла е не българската литература, а националният ѝ, тоталитарен проект»¹³. Какво е общото и различното в тези търсения? Различното е, че всеки има собствено, несвободно към другите определение за литература. А общото е, че всички са съгласни, че нещо е умряло. Значи все пак сме на погребение. Но на чие?

Лично за мен Българската Литература наистина е умряла¹⁴. Отдавна. Аз дори я познавам само като умряла и съм напълно съвикал и удовлетворен от това ѝ състояние. Друга не съм я виждал и замова не съм преживявал много-много такива кончини, защото съм от поколението на мъртвородените. Това, което е написал Къосев, е толкова вярно и шеговито, че е гори банално (той го нарича «свръхвидимо»). Освен това е изключително добре аргументирано. Ето защо според мен ироничният Георги Тенев не стреляше на татам, където улучи. А той улучи себе си. И «погреба в мен един, който се наядваше, че е Избрания» (АВ, с. 11). После се оказа, че ироничният Александър Къосев също е улучил себе си, защото «Лелята от Гьотинген» е «умряла преди да се роди» (7). На мен тяхната ирония започва да ми прилича на истинско ритуално самоубийство. И чак тук нещо искрено ме разълнува - все пак умряха хора, които наистина четат и харесват...

Признавам, гори не ми беше хрумвало, че ще има несъгласни или обидени от търсениято «българската литература е в кома». Очевидно, очевидно е умряла... но нали в очевидните неща трябва да се съмняваме. И аз ще го направя чрез три въпроса:

1. Минаха вече повече от 40 дни и тъй като Българската Литература не ми е пряк роднин, свалим траура. И това, което виждам, не е простота, свобода или откровение, каквото (гори и иронично) вижда Г.Т., това, което виждам, е, че «литературата край мен е периферия, изкуствено явление, за което се иска много-много работа и тази работа е малко наудна». Това не означава, че поетите няма да пишат

стихове, но просто трябва да си знаят мястото, а мястото им днес е мъничко. Тя ще съвикнат, но първо трябва да го осъзнаят. Добре, но след като още не са го осъзнали, те във Въображаемата Българска Литература ли живеят?¹⁵

2. Къосев казва, че тази литературна среда е увредена по капиталистически причини, както преди е била по комунистически (70).

Извън

митологичността и

метафоричността на това търсение, се оказва, че литературата винаги е увредена. А може би тя така функционира - като увредена?

3. Ще преповторя въпроса на Ангел Изоб: защо след като Българската Литература е умряла и Александър Къосев е напълно убеден в това, той «си играе да пише този текст, че и да го публикува не на едно, ами на две места, а после и да участва в публичното му дискутиране? Защо полага толкова много усилия да говори за нещо, което го няма?» (АВ, с. 13).

Когато пресъзх тези 3 въпроса с 2-те зрелицни (само)убийства на Георги Тенев и на Александър Къосев, аз внезапно намерих един отговор и на 5-те случаи. Изразих „Б“-то и разбрах нещо смразяващо.

Разбрах, че има *живот след смъртта*. Да, има - и това е животът на Вампирите. Не е случайно, че самият Къосев използва за себе си тази метафора (по принцип самоубийците Вампиряват), но някак плахо, шеговито и все още не докрай осмислено. Предполагам, че несъзнателно го е притеснявала романтическата аналогия с клишето «живот в смъртта» на Пенчо Славейков. Разликата обаче е съществена. Животът в смъртта е легендарен и уважаван, той е патетичното духовно извисяване на поета, той е близост до боговете и въсъщност е страх от смъртта. Точно обратното, Вампирският живот е неспособен, изпълнен с кръв и страстта, там няма страх и въсъщност това е реалният живот...

Сега когато Всичко е мъртво, аз наистина осъзнах, че това вече не е метафора: *Българската литература е станала Вампирска*¹⁶. Има я. Тя се храни с живота, но е извън него, защото е мъртва.

Парадоксално: поетите винаги са преследвали тази химера „живот след смъртта“, а сега се оказа, че внезапно са я постигнали. Честито, разбрах се, че доживях.

Нека обобщя - има една голяма и неизбежна грехика в този не-радикален манифест. Това е, че той не е достатъчно радикален, че спира преди края, че тъгубва и обича тази Литература. А това, което се описва, е трагично за много малко хора и Въпреки че е заявено: «не се случва нищо чак толкова особено» (71), самият манифест не вярва в това омаловажаване. Дори бих казал, че мой някак я жали тази литература, и то повече, отколкото Георги Тенев. Последният гори не защищава Литературата, а спасява лично *Автора*, спасява себе си. Докато на Къосев му се ще да я възкresи цялата, да я спресне от тази недела смърт. Поглътва ѝ, поглътва на читателите. Според мен вече е късно. Литературата е изпаднала в намордорт. Из полето ѝ бродят само Вампири.

Справка:
За някои може би ще е изненадващо, но „Vampir“ е славянска *дума* и славянска *идея*. Мисля си, че щом имаме такава сълна традиция, не е зле да се възползваме докрай от нея. Ето кратка и много полезна справка за писатели и поети:

Post-mortem. Същност: Вампирът (вънпир, кръвник, упир) е зъл възкръснал мъртвец, кръвопиец, освен ако не е роден Вампир. Когато умрелите не бъдат оплакани и погребани според традицията, или са умрели по непристиен, неестествен начин, или прикрийте са извършили много грехове, или са се занимавали със свободобудство, чародейство, черна магия, то тогава те не се допускат в света на мъртвите, където да намерят покой. Душите им остават в света на живите, където блуждаят и *страдат*.

Post-mortem. Дейности: Те излизат нощем

да тормозят хората, да заплитат косите им и да четат (което обръква мислите и намалява силата на човека), да пият кръвта им, да омесват храната им с изпражнения, да им носят кошмарни и дори смъртни.

Post-mortem. Излази: В някои регионални български предания Вампирът се успокоява - Върща се в живота или остава в смъртта. Слухът гласи: Вампирът се е скромен, постоянно да се сношава и да общува с живите и те на свой ред да го обичат; или тъкът да се откаже самоволно от своята пагубна страсти. Преданието заключава: и двата пъти са дълги, изпълнени с работи.

Бележки:

„Натпор-порт“ - това, скъпи Вампирите, е събата ви. Къосев е бил на път, просто не е прекрачил прага. Трябва да осъзнаете тази съдба, защото най-трудното за един Вампир е да съхне, че е таќът. Първа го разбра Лелята от Гьотинген, а на останалите участници им предстои тежка и дълга работа. И няма нищо лесно в този труд, който ви очаква. Георги Тенев говори за някакъв «който просто е». Нищо просто и иронично няма в това «е», особено ако е Вампир. Каквото е.

Лични мои (В.)

Ще кажа нещо и за себе си, за да бъде по-обективна рецензията.

Написах и за книгата, и за автора ѝ. И за въвеме писах с уважение и смях. Глуапът е да се хвали Александър Къосев, по-достойно е да се критикува. Тук-там съм проявил забидна глупост, но наистина не се чувствам много уютно в този жанр, особено изпратен срещу сборник с разнолики есета, написани единновременно от Александър и леля му.

Тази книга е настолна. Не защото казва истината, а защото я търси. При това я търси постоянно и я търси сironия.

Много здравословно би било да се сбие с тези ѝ. Заделязъвам обаче, че наоколо е тихо, което май означава, че Къосев би могъл гори да е прав. А това вече е краят.

Записки:

1. Александър Къосев е човек, който има идея за това каквото е *политика в културата* и очевидно вярва в животът след смъртта, защото е наполовина Вампир.

2. Бележките под линия и дребният шрифт са белези на времето, белезите от тока на времето върху тази книга. Тези белези са много (ълбоки).

3. Така и не бях убеден, че издаването на този сборник със статии е *една книга*. И не е.

4. В-името-на-Лелята искали да кажа, че да се изиграе нейната роля докрай е много трубо и смятам, че е непосилно. Дори за нея.

5. Искам да кажа няколко думи за любовта на Александър Къосев към метафората: Любовта му е ълбока.

6. Тези есета нямам общаша, затова на читателя ще му се приска да им скрои шаката. Нека опума, ако може.

7. Предполагам е удоволствие да имаш таќът събеседник като Къосев; и по-важно - чест е да имаш таќът противник.

8. За да опишам стила на книгата, ще изкрия един философски шлагер: За това, за кое може да се говори, може да се говори ясно и разбираемо. За останалото е необходимо има.

9. Тази книга е в тока на историята - в нея има високо напрежение, има гори опасност за живота и е неразделна част, от това, което тече и се променя.

10. Този сборник е пълен с остроумия, смях и пречизни наблюдения; има редица вънзапни откриятия и... свобода. Докато го чета, понякога се чувствам удовлетворен, че са се намерили думи за нещо, което ме е мъчило и че са го изразили така, че ми е олекнало.

11. Това е една от най-увлекателните и будещи размисълът български книги, които съм чел.

Забележки:

1. Имам едно непреодолимо интуитивно усещане - тази книга не е трябвало да бъде част от (каквото и да е) издателска поредица (гори и да се казва „Опти“), нито е трябвало да бъде оформена по този начин. Тази книга едноизвестно има по-широко читателско аудитория. Това е рядко явление в хуманистичиската и то трябва да се поощрява, а не да се ограничава.

2. По отношение на «Радикален манифест» искали да напишат нещо лично до Александър Къосев, той ще ме разбере: И все пак това е фейлентон...

3. Правото на автора да се редактира е

функционално човешко (а не авторско) право. Аз не съм доволен, че Къосев го е използвал подкова често. Ако след време се наложи ново издаване на есетата, дали дребният шрифт ще се разпростира още повече? А дали трябва вече цялата Българска Литература да я препубликуваме с дребен шрифт?

4. Не съм удовлетворен, че това е сборник с есета. Искаме ми се първо да излезе монография... И нека сега премина към задълженията.

Заръки:
Читателят е длъжен да прочете тази книга... и тук моето задължение приключи - остана само удоволствието. И лелята проклета, която Вампирски ми се хили.

...а на нея ще заръчам: Въпросът не е кой ще сме последен, Въпросът е последният да не остане сам.

1 Становище на Ред.гру за Вампирите.

2 «Истинските имена» са имената на реда. Това е самото наименование. Неговото огледало (метафората) е също толкова побеждано и изкушаващо, но това е по-добре описано в самата книга, за която говоря, както и в много други съчинения.

3 Все пак това е само рецензия и колкото и да не общим този жанр, опитах съм се да се придържам към него и засега няма да имам възможност за по-голям коментар, което тази книга иска, изиска и приканва.

4 Извинявам се първо на себе си, после и на читателите, че използвам това гравирано към идът - Друг, Другост, Другото. Като ч